

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-45-4

УДК 330:005.336.4

Партин Г.О.

*кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6733-0157>
E-mail: halyna.o.party@lpnu.ua*

Загородній А.Г.

*кандидат економічних наук, професор кафедри обліку та аналізу
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2332-4214>
E-mail: anatolii.h.zahorodnii@lpnu.ua*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ: СУТНІСТЬ, СКЛАДНИКИ, МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Статтю присвячено проблемі управління одним із найважливіших і водночас найменш досліджуваних видів капіталу суб'єктів господарювання – інтелектуальним капіталом, який об'єднує його нематеріальні ресурси, об'єкти інтелектуальної власності, можливості та знання і може генерувати інновації, підтримуючи неперервний процес трансформації нових знань у нові товари і послуги. Розкрито сутність, складники, методи оцінювання інтелектуального капіталу, групи кількісних та якісних показників його окремих складників, систему показників оцінювання людського, структурного та соціально-репутаційного капіталу.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, сутність та складники інтелектуального капіталу, оцінювання інтелектуального капіталу, людський капітал, структурний капітал, соціально-репутаційний капітал.

Partyn Halyna, Zahorodniy Anatoliy. INTELLECTUAL CAPITAL OF THE BUSINESS ENTITY: ESSENCE, COMPONENTS, EVALUATION METHODS

The article is devoted to the problem of managing one of the most important and at the same time the least studied types of business capital – intellectual capital, which combines intangible resources, intellectual property, opportunities and knowledge and can generate innovation, supporting the continuous process of transforming new knowledge into new goods and services. Despite the importance of intellectual capital in the operation of modern companies, today there is no consensus on its essence, due to the diversity of views of scholars who have studied this issue but are experts in various fields of economic activity, such as management, accounting, finance, marketing, human resource management, etc. The article reveals the essence, components, methods of assessing intellectual capital, groups of quantitative and qualitative indicators of its individual components, the system of indicators for assessing human, structural and socio-reputational capital. The vast majority of scholars are of the opinion that intellectual capital comprises three main components, namely human, structural and client capital. However, The International Integrated Reporting Framework, in addition to intellectual capital, provides for separate disclosure in reporting of information on the company's human and social-relationship capital. The framework does not deny that entities may divide capital into other categories, in particular, to include human, structural and reputational capitals in the intellectual capital. According to research, the following methods are most often used among intellectual capital valuation methods: Value Explorer method, which belongs to the group of direct valuation methods; the Market-to-Book method, according to which intellectual capital is determined by the ratio of market and book value of the company's equity; the method of determining the value added value of intellectual capital (VAIC), which belongs to the group of methods of return on assets (capital); Skandia's Navigator method – based on the scoring of a group of indicators. In order to properly disclose information about intellectual capital in the integrated reporting of the enterprise, it must be systematized using quantitative and qualitative indicators of human, structural and socio-reputational (client) capital.

Keywords: intellectual capital, essence and components of intellectual capital, evaluation of intellectual capital, human capital, structural capital, social and reputational capital.

Постановка проблеми. Конкурентна перевага суб'єктів господарювання, які функціонують на сучасному ринку, визначається багатьма чинниками, серед яких одним із найважливіших є такий складник їхніх капіталів, як інтелектуальний капітал. Незважаючи на те що за умов активізації діджиталізації бізнес-процесів

розробленню концепції інтелектуального капіталу все більшу увагу приділяють як науковці, так і практики, а інтелектуальні активи набувають усе вагомішого значення у процесі формування цінності підприємницьких структур, питання щодо визначення сутності й складників інтелектуального капіталу, методів його оцінювання та

порядку відображення у звітності, застосування механізмів ефективного управління цим капіталом залишаються остаточно невирішеними.

Зацікавленість дослідників інтелектуальним капіталом зумовлена багатьма причинами. Однією з найважливіших причин є суттєва невідповідність між балансовою і ринковою вартістю окремих компаній. Іншою причиною, що вплинула на збільшення уваги науковців до інтелектуального капіталу, стало підвищення значимості знань та інновацій у розробленні нових продуктів, необхідних для забезпечення конкурентних переваг на сучасному ринку. Зростаючий інтерес до проблеми управління інтелектуальним капіталом, який можна відслідкувати в науковій літературі, є відповіддю на потреби практиків, оскільки цей капітал найчастіше розглядають як один із ключових бізнес-активів, що потребує постійної діагностики та оцінювання. Стратегічно важливий характер інтелектуального капіталу зумовлений вищою порівняно з матеріальними ресурсами складністю імітації, більшою гнучкістю та здатністю брати участь у створенні унікальних продуктів. Інтелектуальний капітал завдяки трансформації нових знань у нові товари та послуги може бути основним генератором формування інновацій. Фахівці зазначають, що нематеріальний характер інтелектуальних ресурсів, зокрема їх невидимість, унікальність, складність імітації конкурентами та комерційне значення, є сьогодні особливо важливим для забезпечення стійкої конкурентної переваги компаній на ринку. Отже, щоб забезпечити постійне вдосконалення бізнес-процесів та активно впроваджувати інновації, сучасні підприємства мають бути зосереджені на управлінні процесами формування доданої вартості на основі ефективного використання інтелектуального капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одними з перших дослідників інтелектуального капіталу були науковці Лейф Едвінссон та Майкл Мелоун, які визначили його одночасно і як економічну категорію, і як тип капіталу [1]. Американський економіст Томас Стюарт лаконічно охарактеризував інтелектуальний капітал як організаційні знання, що їх можна використати для формування цінності [2].

Дослідженню інтелектуального капіталу присвячено праці багатьох українських та іноземних науковців. Зокрема,

сутність інтелектуального капіталу досліджували Ж. Наварро, Р. Лопес та Д. Пена [3], Т.В. Понедільчук [4], І.В. Прокопенко та А.О. Босак [5], О.М. Собко [6], Т. Стюарт [2]. Методи оцінювання інтелектуального капіталу розкрито у працях Д. Андріессона [7], Д.Л. Волкова та Т.А. Гараніної [8], Л. Едвінсона [1], І.М. Корнілової [9], Я. Міхаліяка [10], М.І. Сайкевич [11], А. Пуліка [12], К. Свейбі [13]. Методи щодо управління інтелектуальним капіталом підприємства висвітлено у роботах С.М. Ілляшенка, Є.О. Голишевої та А.В. Колодки [14], С.О. Заїки та О.П. Грідіна [15], І.М. Зелізко та Г.Ю. Пономаренко [16], І. Кущала та Ю. Харьковської [17], О. Літвінова [18]. Проблеми обліку, контролю та відображення інформації щодо інтелектуального капіталу у звітності підприємства розкрито і працях І.А. Деруна [19], С.Ф. Легенчука [20], Дж. Моуріцена та Г.-Т. Ларсена [21], а також А. Яругової [22]. Українські науковці В.Д. Базилевич та В.В. Ільїн [23] виділяють три загальних підходи дослідників до визначення інтелектуального капіталу через: розкриття його структури (структурний підхід); аналіз його ролі в отриманні конкурентної переваги (функціональний підхід); вкладення ресурсів, які створюють економічні вигоди (ресурсний підхід).

Мета статті. На підставі аналізу наукових джерел та матеріалів щодо розрахунку величини інтелектуального капіталу та його відбиття у звітності суб'єктів господарювання розкрити сутність та складники цього капіталу, а також запропонувати можливі з погляду практичної реалізації методи його оцінювання та інструменти, які відповідають цим методам.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Незважаючи на велике значення інтелектуального капіталу в діяльності сучасних компаній, сьогодні не існує консенсусу щодо визначення його сутності, що зумовлено різноманітним поглядів учених, які займалися дослідженням цього питання, але є фахівцями з різних сфер економічної діяльності, зокрема таких, як менеджмент, бухгалтерський облік, фінанси, маркетинг, управління людськими ресурсами тощо. Окремі тлумачення сутності інтелектуального капіталу наведено в табл. 1 [24].

У більшості визначень інтелектуального капіталу, наведених у табл. 1 та в інших наукових джерелах, дослідники підкреслюють, що це капітал, який зумовлений

Таблиця 1

**Інтерпретація сутності інтелектуального капіталу
українськими і зарубіжними науковцями**

Автори	Характеристика природи інтелектуального капіталу
Б.Б. Леонт'єв (2002)	Сума відчутних та невідчутних інтелектуальних активів, які беруть участь у господарській діяльності компанії, включаючи інтелектуальну власність (інтелектуальний капітал > нематеріальні активи)
М.П. Санчес (2000)	Інтелектуальний капітал дорівнює нематеріальним активам, але перший термін використовується менеджерами, а нематеріальні активи використовуються бухгалтерами
А. Брукінг (1996)	Сума нематеріальних активів, без яких компанія не може існувати (інтелектуальний капітал = нематеріальні активи)
Т.А. Стюарт (1997)	Загальні знання працівників компанії, які визначають її конкурентоспроможність (функціональний підхід)
Л. Едвінссон і М.С. Мелоун (1997)	Загальний людський і структурний капітал; знання, які можуть бути трансформовані у цінність (структурний підхід)
В.Д. Базилевич (2008)	Загальні знання, досвід, навички, творчість, здібності, взаємозв'язки, накопичені в процесі інтелектуальної власності, що мають економічне значення і використовуються у виробництві та беруть участь у формуванні прибутку (функціональний підхід)
К.А. Багріновський (2001), Л.А. Джоа (2000)	Гудвіл – інтелектуальний капітал, що має власну внутрішню структуру (інтелектуальний капітал < нематеріальні активи)
С. Альберт і К. Бредлі (1996)	Це трансформація знань та нематеріальних активів у корисні ресурси, які забезпечують підприємства конкурентними перевагами (інтелектуальний капітал > нематеріальні активи)

знаннями. Отже, узагальнюючи сказане, термін «інтелектуальний капітал» можна визначити як комплекс нематеріальних ресурсів, об'єктів інтелектуальної власності, можливостей і знань, якими володіє чи які контролює компанія і який спроможний постійно генерувати інновації, тобто підтримувати неперервний процес трансформації нових знань у нові товари та послуги та на основі цього впливати на ефективність функціонування компанії та її конкурентоздатність на ринку.

Серед характеристик інтелектуального капіталу можна виокремити найголовніші, а саме:

- невичерпність, оскільки знання формуються, накопичуються та поширюються серед працівників підприємства і, отже, обсяг інтелектуального капіталу зростає;

- одночасність використання – знання одночасно можуть використовувати багато працівників;

- нелінійність – прибутковість інтелектуального капіталу зростає у процесі його накопичення;

- невіддільність капіталу від його носія – певної людини, внаслідок чого як актив він є практично неліквідним.

Переважає більшість науковців дотримується думки, що інтелектуальний капітал охоплює три основних складники, а саме: людський, структурний та клієнт-

ський капітал. Однак Міжнародним стандартом з інтегрованої звітності [25], окрім інтелектуального капіталу, передбачено окреме висвітлення у цій звітності підприємства інформації щодо його людського та соціально-репутаційного капіталів. У Стандарті інтелектуальний капітал визначено як організаційні нематеріальні активи, які ґрунтуються на знаннях, включаючи інтелектуальну власність (патенти, авторські права, програмне забезпечення, права та ліцензії) та організаційний капітал (знання, системи, процедури і протоколи). Сутність людського капіталу Стандарт трактує як компетенції працівників, їхні творчі здібності і досвід, а також їхню мотивацію до впровадження інновацій, зокрема: відповідність компетенцій працівників структурі управління, спроможність її підтримувати, підхід до управління ризиками й етичні цінності, здатність розуміти, розробляти і реалізувати стратегію організації, лояльність і мотивація до вдосконалення процесів, товарів і послуг включно зі здатністю керувати, управляти і співпрацювати. Щодо соціально-репутаційного капіталу, то Міжнародний стандарт з інтегрованої звітності визначає його як інститути і відносини в межах певних груп і між групами зацікавлених сторін та іншими групами, здатність ділитися інформацією для підвищення індивідуального і колек-

тивного добробуту. У стандарті виокремлено такі основні складники соціально-репутаційного капіталу, як: спільні норми і цінності та взірці поведінки, відносини та взаємозв'язки між основними зацікавленими сторонами, довіра і готовність співпрацювати, які підприємство розвиває, намагається побудувати та підтримувати разом із зовнішніми зацікавленими сторонами.

Водночас у Стандарті підкреслено, що підприємства можуть поділяти капітали на інші категорії, зокрема включати до складу інтелектуального капіталу людський, структурний та репутаційний капітали. Отже, можна зробити висновок, що сутність інтелектуального капіталу можна трактувати у широкому розумінні як поєднання вище зазначених трьох основних складників (людський, структурний та репутаційний капітали) та у вузькому розумінні – як суто структурний капітал. Залежно від вибраного підходу змінюватимуться склад і обсяг інформації, необхідної для висвітлення структури та потенціалу розвитку інтелектуального капіталу певного суб'єкта господарювання, а також його вартісна оцінка.

Більшість дослідників зазначає, що людському капіталу належить основна роль серед компонентів інтелектуального капіталу. Людський капітал охоплює запас знань, освіту, практичні навички, творчі та інтелектуальні властивості людей, їхні моральні цінності, мотивацію, культурний рівень, що їх використовує підприємство для отримання доходу. Ці якісні характеристики відіграють особливу роль в економіці знань щодо забезпечення можливості адаптації діяльності підприємства у турбулентному економічному середовищі.

Зважаючи на те, що знання та неперервне навчання (освіта впродовж життя) сьогодні є важливими компонентами успіху, підприємствам необхідно інвестувати кошти у підтримання та розвиток інтелектуального капіталу. Унаслідок цього зростає інтелектуальний складник витрат у сукупному обсязі витрат на виробництво. Водночас існує складність в оцінюванні доцільності та ефективності такого інвестування, а також проблема ризиковості інвестицій у розвиток людського капіталу, зумовлена невизначеністю рівня його належності підприємству. Очевидно, що знання, навички, здібності, інтелект людини не можуть бути повною власністю підприємства, а тільки залучаються до господарської діяльності на принципах добровільності та партнерських відносин.

Інша компонента інтелектуального капіталу – організаційний (структурний) капітал, що є структурою, яка підтримує ефективність функціонування працівників. Цей капітал є основою для розвитку підприємства. Він ґрунтується на знаннях, охоплює технологію, організаційну культуру, методи і концепцію управління, бази даних, формальні й неформальні процедури, систему зв'язку та комп'ютерні патенти, авторські права, права на дизайн, торгівельну марку і послуги інноваційного підприємництва, здатність до організаційних процесів навчання та створення стратегії, а також стиль управління (тобто все, що залишається в компанії, коли працівники завершують робочий день і йдуть відпочивати).

Визначаючи заходи щодо нарощення інтелектуального капіталу, варто враховувати вплив чинників, які стримують його розвиток (табл. 2).

Основні проблеми реалізації концепції управління інтелектуальним капіталом у багатьох підприємствах пов'язані з психологічними бар'єрами. Під час економічної кризи важливими є також економічні бар'єри.

Важливим питанням, яке постає перед власниками, інвесторами, менеджерами та іншими групами економічного впливу (стейкхолдерами), є оцінювання величини інтелектуального капіталу. Проте сьогодні не існує єдиного загальновизнаного підходу до методики такого оцінювання. Окремі науковці вважають, що найпростішим підходом до оцінювання інтелектуального капіталу підприємства є визначення різниці між його ринковою та обліковою вартістю. Цей метод ґрунтується на припущенні, що ринкова ціна акцій завжди відповідає реальній вартості підприємства. Однак нерідкими є випадки, коли реальна вартість підприємства є недооціненою чи переоціненою. Недоліком зазначеного методу є чутливість вартості інтелектуального капіталу до змін у середовищі його функціонування. Окрім того, на ринкову вартість підприємства впливає не лише інтелектуальний капітал, а й інші його види, зокрема фінансовий, виробничий, природний.

Відомий дослідник інтелектуального капіталу К.-Е. Свейбі розподілив методи оцінювання інтелектуального капіталу на чотири основні групи [13]:

методи прямого оцінювання інтелектуального капіталу (*Direct Intellectual Capital methods – DIC*). Ці методи ґрунтуються на

Таблиця 2

Бар'єри в управлінні інтелектуальним капіталом підприємства

Основні види бар'єрів	Характеристика основних видів бар'єрів
Психологічні бар'єри	Прив'язаність керівного персоналу до традиційних рішень Відсутність переконання у необхідності та/або можливості ефективного впровадження системи управління інтелектуальним капіталом Страх щодо порушення існуючого організаційного порядку
Культурні бар'єри	Відсутність культури обміну знаннями Страх утратити своє робоче місце чи роль в управлінні підприємством Заперечення необхідності впровадження інноваційних рішень та підвищення гнучкості роботи Недооцінка важливості налагодження відносин із зовнішніми зацікавленими сторонами
Бар'єри компетентності	Недостатній рівень знань керівників сучасних концепцій управління Брак спроможності використовувати сучасні інструменти для оцінки ефективності управління інтелектуальним капіталом Різні підходи до розуміння сутності і ролі інтелектуального капіталу у формуванні цінності Відсутність стандартизованих інструментів управління інтелектуальним капіталом
Організаційні бар'єри	Відсутність належним чином розроблених інформаційних систем, необхідних для ефективного управління інтелектуальним капіталом Утрата цінних знань, зумовлена значним рівнем плинності працівників підприємства
Фінансові бар'єри	Прагнення максимізувати прибуток за рахунок зменшення інвестиційних витрат у нематеріальні активи Значні витрати на впровадження системи управління інтелектуальним капіталом

Джерело: [26]

вартісній оцінці окремих елементів інтелектуального капіталу, які після цього зводять до інтегральної оцінки;

методи визначення ринкової капіталізації (*Market Capitalization Methods – MCM*), згідно з якими гудвіл обчислюють як різницю між ринковою вартістю суб'єкта господарювання (за оцінкою фондового ринку) і вартістю його чистих активів;

методи розрахунку віддачі активів (*Return on Assets methods – ROA*) передбачають визначення різниці між відношенням доходу суб'єкта господарювання за певний період (за винятком податків) до вартості його матеріальних активів (*ROA*) і середньогалузевим значенням аналогічного показника. Добуток отриманої різниці й вартості матеріальних активів оцінюваного суб'єкта господарювання є середнім доходом від інтелектуального капіталу. Після цього шляхом прямої капіталізації або дисконтування отриманого грошового потоку визначають вартість інтелектуального капіталу;

методи бальної оцінки (*Score card Methods – SC*), які передбачають виділення окремих елементів інтелектуального капіталу суб'єкта господарювання та їх відносну бальну або ж індикативну оцінку (у динаміці або щодо інших суб'єктів господарювання відповідних галузей чи ринків).

У кожній групі методів оцінювання інтелектуального капіталу, які описано вище, є методи, що їх у дослідженнях використовують найчастіше, а саме:

метод Value Explorer (Value Explorer TM), що належить до групи методів прямого оцінювання інтелектуального капіталу;

метод Market-to-Book, згідно з яким інтелектуальний капітал визначають за співвідношенням ринкової та балансової вартості власного капіталу компанії (М/В). Цей метод належить до групи методів оцінки ринкової вартості;

метод визначення коефіцієнта доданої вартості інтелектуального капіталу (VAIC), що належить до групи методів віддачі активів (капіталу);

метод Skandia's Navigator, що належить до методів, які ґрунтуються на бальному оцінюванні групи показників.

Розкриємо сутність кожного із цих методів і проаналізуємо їхні переваги та недоліки.

Метод вимірювання інтелектуального капіталу Value Explorer TM було розроблено аудиторською і консалтинговою компанією KPMG та розкрито у працях нідерландського науковця Д. Андріссона [7]. Згідно із цим методом, оцінювання інтелектуального капіталу передбачає п'ять етапів, а саме:

1) виокремлення складників (компонент) інтелектуального капіталу шляхом формування переліку ключових компетенцій суб'єкта господарювання;

2) попереднє оцінювання вибраних компетенцій на основі контрольного списку критеріїв оцінювання;

3) вимірювання інтелектуального капіталу в грошових одиницях шляхом визначення очікуваної стандартизованої суми прибутку за ключовими компетенціями;

4) розроблення рекомендацій щодо заходів, які слід реалізувати для нарощення інтелектуального капіталу суб'єкта господарювання;

5) підготовка звіту для керівників у вигляді інформаційної панелі показників.

Д. Андріссен підкреслює, що хоча у більшості організацій існує чимало нематеріальних активів, які перетворюються на інтелектуальний капітал, не всі вони однаково важливі. Тому він рекомендує зосередитися на ключових компетенціях, що є основою успіху компанії та сприяють отриманню прибутку упродовж довготривалого періоду, і рекомендує оцінювати компоненти інтелектуального капіталу на основі визначення обсягів дисконтованих грошових потоків (очікуваної стандартизованої суми прибутку) на ключові компетенції. Перевагами зазначеного методу є адаптація до конкретних умов функціонування суб'єкта господарювання (ідентифікація ключових компетенцій) та методична строгість процесу оцінювання інтелектуального капіталу. Основним недоліком методу є суб'єктивність оцінювання ключових компетенцій суб'єкта господарювання.

Оцінювання інтелектуального капіталу за методом Market-to-Book можна здійснювати на основі розрахунку співвідношення ринкової вартості суб'єкта господарювання та його балансової вартості, зокрема шляхом обчислення індексу (коефіцієнта) Тобіна (q), який 1969 р. запропонував американський економіст Джеймс Тобін [27]. Це співвідношення можна розрахувати двома способами:

1) діленням ринкової вартості капіталізації компанії на суму власного капіталу згідно з балансом. При цьому для компаній із високим ризиком банкрутства вартість акціонерного капіталу зменшують на величину нематеріальних активів;

2) діленням ринкової вартості однієї акції на балансову вартість акції компанії.

Якщо витрати на власний капітал нижчі ринкової вартості компанії, то інвестори

(власники) отримають більший прибуток на залучений капітал, аніж зазвичай. Індекс Тобіна дає змогу визначити додаткову вартість, створену завдяки використанню інтелектуального капіталу.

Метод відношення ринкової вартості до вартості балансової можна використовувати для порівняння інтелектуального капіталу підприємств різних галузей економіки. Однак на значення цього показника може впливати облікова політика суб'єкта господарювання, оскільки прийняті принципи ведення бухгалтерського обліку (методи оцінювання активів, нарахування амортизації і навіть методи оцінки вартості вибуття запасів) істотно впливають на балансову суму власного капіталу. Обмеженням зазначеного методу також є те, що він не дає змоги визначити, наскільки співвідношення залежить від майбутніх грошових потоків суб'єкта господарювання, наприклад одноразових операцій із продажу великих пакетів акцій.

Для оцінювання спроможності інтелектуального капіталу генерувати додану вартість використовують модель, яка базується на коефіцієнті доданої вартості цього капіталу (VAICTM) і розроблена Анте Пулічем [12]. Що більше значення VAIC, то вищим є потенціал підприємства формувати додану вартість. VAIC дорівнює сумі показників ефективності використання інтелектуального капіталу (ICE) та ефективності використовуваного підприємством виробничого (фізичного) та фінансового капіталів (CEE), тобто:

$$VAIC = ICE + CEE. \quad (1)$$

ICE (*intellectual capital efficiency*) – ефективність інтелектуального капіталу, яку визначають як суму продуктивності людського (HCE) та структурного капіталів (SCE):

$$ICE = HCE + SCE. \quad (2)$$

CEE (*capital employed efficiency*) – ефективність використовуваного виробничого (фізичного) та фінансового капіталів. Його розраховують як частку від ділення доданої вартості (VA) на використовуваний капітал підприємства (CE):

$$CEE = VA / CE. \quad (3)$$

HCE (*human capital efficiency*) – ефективність людського капіталу, яку визначають діленням доданої вартості (VA) на величину людський капітал (HC):

$$HCE = VA / HC. \quad (4)$$

SCE (*structural capital efficiency*) – ефективність структурного капіталу, яку розраховують діленням доданої вартості (VA) на структурний капітал (SC):

$$SCE = VA / SC. \quad (5)$$

VA (*value added*) – значення доданої вартості визначають як різницю між доходом підприємства від реалізації продукції (O) та сумою усіх витрат, що його забезпечили (I) за мінусом витрат на оплату праці (C):

$$VA = O - (I - C). \quad (6)$$

HC (*human capital*) – людський капітал, що дорівнює сумі витрат на оплату праці та усіх винагород працівникам (C):

$$HC = C. \quad (7)$$

SC (*structural capital*) – структурний капітал розраховують як різницю між доданою вартістю та вартістю людських ресурсів (людського капіталу):

$$SC = VA - HC. \quad (8)$$

Метод VAIC має низку переваг, що вплинули на його популярність серед дослідників проблем інтелектуальної власності. Зокрема, розрахунки можна здійснювати на основі даних фінансової звітності, а отже, обчислювати, порівнювати та використовувати значення коефіцієнта доданої вартості інтелектуального капіталу для значної сукупності досліджуваних підприємств. Окрім цього, можна оцінити ефективність використання фінансового і виробничого капіталів, а також ефективність людського та структурного капіталів з погляду формування цінності.

Розрахунок значення індексу доданої вартості інтелектуального капіталу VAIC за даними фінансової звітності АТ «ЛКФ «Світоч» та ПрАТ «КПМГ Аудит» за 2019–2020 рр. представлено в табл. 3 та 4.

Результати, отримані внаслідок проведених розрахунків, засвідчують зменшення значення ISE та VAIC для АТ «ЛКФ «Сві-

точ». Отже, можна зробити висновок щодо зниження за аналізований період здатності інтелектуального капіталу підприємства генерувати додану вартість. І, навпаки, збільшення ISE та VAIC в ПрАТ «КПМГ Аудит» свідчить про те, що інтелектуальний капітал зумовлює зростання генерації доданої вартості.

Доцільно зауважити, що окремі науковці вказують на суттєві недоліки використання VAIC для оцінювання інтелектуального капіталу компанії, зокрема акцентуючи увагу на тому, що, на їхню думку, VAIC не є мірою інтелектуального капіталу, а характеризує загальну ефективність капіталу та ефективність інвестованого капіталу. Окрім цього, збільшення значення показника VAIC можливе через зменшення витрат на оплату праці, а це не можна трактувати як зростання інтелектуального капіталу. Фахівці також зазначають, що через суттєві відмінності в рівнях оплати праці використання витрат на оплату праці як показника людського капіталу не дає змоги порівнювати підприємства різних країн та різних галузей економіки. Отже, погоджуючись з наведеними вище аргументами, можна зробити висновок, що на основі VAIC визначають не значення інтелектуального капіталу компанії, а лише його здатність генерувати додану вартість.

Метод вимірювання інтелектуального капіталу з використанням навігатора Скандія (Skandia's Navigator) було розроблено шведською фінансовою компанією «Скандія» і висвітлено у роботі Л. Едвінссона [1]. Цей метод дає змогу оцінити інтелектуальний капітал компанії з позицій «створення вартості» на основі системи показників. Л. Едвінссон стверджує, що капітал компа-

Таблиця 3

Вихідні дані для розрахунку VAIC для АТ «ЛКФ «Світоч» та ПрАТ «КПМГ Аудит» за 2019–2020 рр.

Показники	Значення показників за 2018–2019 рр., тис грн			
	АТ ЛКФ «Світоч»		ПрАТ «КПМГ Аудит»	
	2019 рік	2020 рік	2019 рік	2020 рік
Сума доходу від операційної діяльності (O)	2577680	2501829	234080	202972
Сума витрат операційної діяльності (I)	2402410	2337852	214477	197851
Сума витрат на оплату праці та винагороди працівникам (C)	217875	171985	134429	141555
Сума використованого виробничого та фінансового капіталів підприємства (SE)*	1317063	1467929	42832	53590

* Показник SE розраховують як різницю між середньорічним значенням валюти балансу та середньорічним обсягом поточних зобов'язань підприємства.

Джерело: [28; 29]

Таблица 4

Результати розрахунку значення коефіцієнта доданої вартості інтелектуального капіталу (VAIC) для АТ «ЛКФ «Світоч» та ПрАТ «КПМГ Аудит» за 2019–2020 рр.

Розрахункові показники, обчислені за формулами (4.3) – (4.10) та вихідними даними (табл. 4.13)	Значення показників, тис грн			
	АТ ЛКФ «Світоч»		ПрАТ «КПМГ Аудит»	
	2019 рік	2020 рік	2019 рік	2020 рік
Сума доданої вартості (VA)	335962	393145	154032	146676
Величина структурного капіталу (SC)	163977	175270	19603	5121
Ефективність структурного капіталу (SCE)	2,061	2,243	7,858	28,642
Ефективність людського капіталу (HCE)	1,953	1,804	1,146	1,036
Ефективність використовуваного виробничого та фінансового капіталів (CEE)	0,229	0,299	3,596	2,737
Ефективність інтелектуального капіталу (ICE)	4,014	4,047	9,004	29,678
Коефіцієнт доданої вартості інтелектуального капіталу (VAIC)	4,243	4,346	12,600	32,415

нії складається з двох компонентів: фінансового капіталу та інтелектуального капіталу. Інформація про фінансовий капітал адекватно відображається у річному фінансовому звіті, а інтелектуальний капітал, навпаки, нерідко формують «приховані активи» і тому його так важко обчислити. Згідно з навігатором Scandia, основними компонентами інтелектуального капіталу є людський капітал (складається з людських здібностей, навиків, творчого відношення до справи, цілеспрямованості і ентузіазму працівників компанії) та структурний капітал, який, своєю чергою, поділяють на клієнтський капітал та організаційний капітал. У складі організаційного капіталу виокремлюють капітал інноваційний та капітал процесний.

Модель Skandia's Navigator акцентує увагу на п'яти аспектах діяльності компанії: фінансовий – відображається у фінансовій звітності; споживчий (клієнтський) – стосується клієнтів; процесний (процеси, здійснюючи які компанія продовжує свою діяльність і підвищує її ефективність); оновлення і розвиток (інновації, дослідження і розробки, творчість та винахідництво, які необхідні, щоб компанія функціонувала у майбутньому); людський.

Необхідно відзначити, що система показників, яку використовують у Skandia's Navigator, охоплює як фінансові, так і нефінансові показники, зокрема такі, як коефіцієнти надходження і вибуття робочої сили, витрати на підвищення кваліфікації, рівень задоволеності клієнтів, кількість нових продуктів, доходи від нових продуктів, середній час виконання замов-

лення тощо. Для зіставності цих показників застосовують їхню бальну оцінку.

Оскільки сьогодні не існує єдиного визнаного методу визначення інтелектуального капіталу підприємства, вважаємо, що залежно від мети для його оцінювання можна використовувати різні методи. Менеджерам варто використовувати методи, які передбачають визначення системи фінансових і нефінансових показників. Так, у разі здійсненні операцій із купівлі-продажу компаній найдоцільніше використовувати методи, що ґрунтуються на оцінюванні очікуваних грошових потоків.

Для того щоб належним чином розкрити інформацію про інтелектуальний капітал в інтегрованій звітності підприємства, її необхідно систематизувати. Румунські дослідники Л.-М. Гоган та А. Драгічі [30] пропонують виокремлювати групи кількісних і якісних показників оцінювання окремих складників інтелектуального капіталу, а саме:

щодо людського капіталу (HC) – показники ефективності діяльності працівників, їхньої освіти, їхнього задоволення роботою та рівнем мотивації;

щодо структурного капіталу (SC) – індикатори характеру й якості взаємозв'язків між працівниками та відносини між ними, особливості комп'ютерної мережі та внутрішньої системи управління;

щодо клієнтського капіталу (CC) – показники ефективності відносин із клієнтами та постачальниками, імідж компанії.

На думку Дж. Моуріцена та Х.Т. Ларсена, Звіт про інтелектуальний капітал має включати такі основні елементи [21]:

Таблиця 5

Система показників для оцінювання основних складників інтелектуального капіталу підприємства

Основні аспекти та показники оцінювання інтелектуального капіталу підприємства		
Види ресурсів за основними складовими інтелектуального капіталу	Показники діяльності підприємства щодо нарощення основних ресурсів інтелектуального капіталу	Показники ефективності діяльності підприємства щодо нарощення основних ресурсів інтелектуального капіталу
Людський капітал		
Загальна кількість працівників підприємства Кількість працівників, які підвищували кваліфікацію впродовж року Кількість працівників, що запропонували інновації впродовж року	Індекс приросту виплат працівникам Кількість днів підвищення кваліфікації на одного працівника Витрати на проведення тренінгів на одного працівника Частка працівників, яких періодично оцінюють щодо результативності та можливостей кар'єрного росту Частка працівників, щодо яких здійснювалося матеріальне та моральне стимулювання Витрати на реалізацію програм розвитку навичок та освіти впродовж життя	Коефіцієнт прийому нових працівників Індекс удосконалення у працівників професійних навичок Частка працівників, що працювали без лікарняних Коефіцієнт плинності працівників Коефіцієнт задоволеності працівників умовами праці Приріст продуктивності праці Співвідношення зростання середньої заробітної плати та продуктивності праці
Структурний капітал		
Кількість ліцензій і дозволів на здійснення діяльності Кількість патентних прав Кількість аудитів, проведених протягом року Кількість внутрішніх аудиторів Наявність сертифіката якості системи управління	Витрати на дослідження та розробки у відсотках суми доходів Кількість розроблених нових продуктів Кількість патентних заявок, поданих протягом року Обсяг витрат на оформлення та передачу документації Обсяг витрат на інформаційні системи і технології у відсотках доходу	Кількість отриманих нових патентів, ліцензій і дозволів на ведення діяльності та авторських прав Рівень скорочення витрат часу і коштів на формування і передачу інформації Частка втрат робочого часу і коштів унаслідок недотримання встановлених стандартів здійснення процесів та процедур Кількість скарг стейкхолдерів щодо недотримання встановлених стандартів здійснення процесів та процедур Обсяги сплачених штрафних санкцій за недотримання встановлених стандартів здійснення процесів та процедур
Соціально-репутаційний капітал (у разі віднесення його до складу інтелектуального капіталу)		
Кількість покупців і замовників Кількість та обсяги замовлень Вартість бренду Рівень соціального захисту працівників Види міжнародних та державних відзнак і нагород підприємства та його працівників Рівень стабільності соціальних взаємовідносин зі стейкхолдерами Стандарти корпоративної культури	Кількість реалізованих соціальних проектів Обсяги наданих пільг та соціальних гарантій працівникам підприємства Кількість рекламних акцій Витрати на здійснення рекламних акцій Кількість ділових зустрічей із покупцями та іншими стейкхолдерами Кількість опитувань щодо задоволеності стейкхолдерів умовами взаємовідносин з підприємством Обсяги інвестицій у соціальну інфраструктуру Кількість працевлаштованих працівників з особливими потребами Витрати на підтримку мистецтва, культури та охорони здоров'я Витрати на охорону праці і техніку безпеки	Рівень лояльності покупців та інших груп стейкхолдерів Кількість нових покупців Кількість нових замовлень Частка доходу від нових продуктів Кредитний рейтинг підприємства Рівень впізнаваності бренду Кількість створених нових робочих місць Рівень дотримання соціальних норм і правил та прав людини Рівень стабільності соціальних взаємовідносин зі стейкхолдерами

1. Загальна характеристика використуваних знань, зокрема тих, які будуть застосовувати у процесі створення цінності для клієнтів. Ця частина звіту повинна відповісти на такі питання: який продукт компанія виробляє? як компанія та її продукти відрізняються від інших з погляду замовників? які ресурси знань необхідні для створення і доставки продуктів до клієнтів? як комбінація ресурсів знань впливає на процеси створення і доставки продуктів до клієнтів?

2. Характеристика ролі, яку відіграє інтелектуальний капітал у бізнес-моделі суб'єкта господарювання та пов'язані із цим виклики, зокрема необхідно висвітлити: співвідношення між ресурсами знань; шляхи покращення існуючих ресурсів знань; потребу в нових ресурсах знань.

3. Характеристика заходів щодо нарощення інтелектуального капіталу: перелік ініціатив щодо збільшення ресурсів знань, які перебувають на стадії реалізації, і тих, що потенційно можуть бути реалізованими; характеристика заходів, яким надається найвищий пріоритет.

4. Система показників, які характеризують інтелектуальний капітал щодо трьох аспектів: індикатори ресурсів (повинні відповісти на питання, яким є склад ресурсів знань); показники діяльності (повинні відповісти на питання про те, які заходи компанія реалізує для збільшення найважливіших ресурсів); показники ефективності (повинні відповісти на питання про те, наскільки впроваджені заходи впливають на ресурси знань).

Систему показників оцінювання інтелектуального капіталу підприємства, яку розроблено на основі [21; 31 та 32], наведено в табл. 5.

Науковці і практики наголошують на доцільності диференціювати рівень розкриття інформації про інтелектуальний капітал для зовнішніх і внутрішніх користувачів з урахуванням особливостей їхніх інформаційних потреб. Окрім цього, з метою підвищення корисності інформація про інтелектуальний капітал повинна відповідати всім якісним характеристикам інформації, сформованої в бухгалтерському обліку: надійність, значимість, прийнятність, корисність для прийняття рішень, зрозумілість, перевага над витратами.

Висновки. Інтелектуальний капітал є комплексом нематеріальних ресурсів, об'єктів інтелектуальної власності та можливостей і знань, якими володіє чи які

контролює суб'єкт господарювання. Цей капітал завдяки трансформації нових знань у нові товари та послуги є основним генератором формування інновацій. Ефективне управління інтелектуальним капіталом є передумовою зростання ринкової вартості підприємства в економіці, яка базується на знаннях. Більшість науковців вважає, що інтелектуальний капітал охоплює три основних складники: людський, структурний та клієнтський капітали. Проте Міжнародний стандарт з інтегрованої звітності передбачає висвітлення у цій звітності, крім інтелектуального капіталу, інформації про людський та соціально-репутаційний капітали суб'єкта господарювання. Водночас цей стандарт не заперечує поділ капіталів на інші категорії, зокрема включення до складу інтелектуального капіталу людського, структурного та репутаційного капіталів. Через це сутність інтелектуального капіталу можна трактувати як у широкому розумінні, яке поєднує три вище зазначені капітали, так і у вузькому розумінні – як суто структурний капітал. Для управління інтелектуальним капіталом велике значення має його об'єктивне оцінювання. У статті розкрито чотири основні групи методів оцінювання інтелектуального капіталу, а саме: методи прямого оцінювання, визначення ринкової капіталізації, розрахунку віддачі активів та методи бальної оцінки, а також у кожній групі виокремлено методи, які в дослідженнях використовують найчастіше, розкрито їхні переваги та недоліки. Окрім того, розроблено систему показників оцінювання таких складників електорального капіталу, як людський, структурний та соціально-репутаційний, та обґрунтовано доцільність розкриття інформації про інтелектуальний капітал в інтегрованій звітності з урахуванням потреб зовнішніх та внутрішніх користувачів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Edvinsson L., Malonic M.S. Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower. Harper Collins, 1997. 240 p.
2. Стюарт Т.А. Интеллектуальный капитал: Новый источник богатства организации. Москва : Поколение, 2007. 366 с.
3. Navarro J., Lopez R., Pena D. Estimation of intellectual capital in the European Union using a knowledge model. *Proceedings of Rijeka Faculty of Economics: Journal of Economics and Business*. 2011. Vol. 29. P. 109–132.
4. Понедільчук Т.В. Інтелектуальний капітал: суть та методи оцінки. *Ефективна економіка*. 2014. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3288>
5. Прокопенко І.В., Босак А.О. Сутність і структура інтелектуального капіталу підприємства. 2016.

- URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/37508/1/12_82-93.pdf
6. Собко О.М. Інтелектуальний капітал і креація вартості підприємства : монографія. Тернопіль : THEU, 2016. 444 с.
 7. Andriesson D. Implementing the KPMG Value Explorer: Critical success factors for applying IC measurement tools. *Journal of Intellectual Capital*. 2005. № 6(4). P. 474–488.
 8. Волков Д.Л., Гаранина Т.А. Оценивание интеллектуального капитала российских компаний. *Научные доклады*. 2006. № 22(R). 30 с.
 9. Корнілова І.М., Ляшенко Т.В. Методичний інструментарій оцінювання інтелектуального капіталу організації. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 2. С. 77–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2015_2_21
 10. Michalczyk G. Raportowanie zintegrowane jako innowacyjne narzędzie rachunkowości w budowaniu relacji inwestorskich. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*. 2016. № 299. С. 222–231.
 11. Сайкевич М.І. Оцінка інтелектуального капіталу компанії. *Аграрна наука, освіта, виробництво: Європейський досвід для України*. URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/4404/3/Mater_nauk_prakt_konf_2015_658-662.pdf
 12. Pulic A. VAIC™ – an accounting tool for IC management. *International Journal of Technology Management*. 2000. № 5–8. Т. 20. P. 702–714.
 13. Sveiby K.-E. Methods for Measuring Intangible Assets. Updated 27 April 2010. URL: <http://www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm>
 14. Ілляшенко С.М., Голишева Є.О., Колодка А.В. Управління інтелектуальним капіталом підприємства : монографія. Суми : Триторія, 2017. 360 с.
 15. Заїка С.О., Грідін О.В. Управління інтелектуальним капіталом як чинник забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Харківського національного технічного університету сільськогосподарства імені Петра Василенка*. 2016. Вип. 177. С. 176–186.
 16. Зеліско І.М., Пономаренко Г.Ю. Управління інтелектуальним капіталом підприємств : монографія. Київ, 2015. 280 с.
 17. Кушал І., Харьковська Ю. Система управління інтелектуальним капіталом підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2020. Вип. 2(258). С. 40–45. URL: <http://visnik.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/286/263>
 18. Літвінов О.С. Теоретичні засади відтворення інтелектуального капіталу підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 3(67). С. 91–103.
 19. Дерун І.А. Проблеми оцінювання інтелектуального капіталу та його відображення у фінансовій звітності. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 6. С. 103–113.
 20. Легенчук С.Ф. Нематеріальні активи та інтелектуальний капітал у бухгалтерському обліку: взаємозв'язок понять. *Вісник ЖДТУ. Економічні науки*. 2005. № 1(31). С. 131–137.
 21. Mouritsen J., Larsen H.-T. The 2nd wave of knowledge management: The management control of knowledge resources through intellectual capital information. *Management accounting research*. 2005. V. 16(3). P. 371–394.
 22. Jarugowa A. Rachunkowość i zarządzanie kapitałem intelektualnym. Gdańsk, ODDK / J& Fijałkowska, 2002. 116 с.
 23. Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку. Київ : Знання-Прес, 2008. 687 с.
 24. Derun I. The Essence of Intellectual Capital in Economics and Accounting. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2013. № 4. P. 498–511. URL: <http://mts.asu.lt/mtsrbid/article/view/339>
 25. The International Integrated Reporting Framework. URL: <https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2021/01/InternationalIntegratedReportingFramework.pdf>
 26. Bombiak E. Kapitał intelektualny przedsiębiorstwa-kuczowy majątek współczesnych organizacji. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu przyrodniczo-humanistycznego w siedlcach*. 2013. № 96. Seria : *Administracja i Zarządzanie*. S. 71–86.
 27. Коефіцієнт Тобіна. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Коефіцієнт_Тобіна
 28. Фінансова звітність акціонерного товариства «Львівська кондитерська фабрика «Світоч» за 2020 р. URL: https://www.nestle.ua/sites/g/files/pydnoa316/files/2021-05/AT%20ЛКФ%20Світоч_Фінансова%20звітність%20за%202020рік%20зі%20звітом%20незалежного%20аудитора.pdf
 29. Річна інформація емітента цінних паперів (річний звіт) ПрАТ «КПМГ Аудит» за 2020 р. URL: https://clarity-project.info/edr/31032100/finances?current_year=2020
 30. Gogan L.-M., Draghici A. A model to evaluate the intellectual capital. URL: https://reaser.eu/RePec/rse/wpaper/R6_8_Gogan_p101-110.pdf
 31. Партин Г.О., Загородній А.Г., Заяць Н.І. Соціально-репутаційний капітал підприємства: сутність, складові, оцінювання. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2019. Вип. 1(101). С. 10–17.
 32. Michalak J. Kapitał intelektualny – trendy w pomiarze, prezentacji i badaniach. *Współczesne nurty badawcze w rachunkowości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. 2012. S. 151–177.

REFERENCES:

1. Edvinsson L., Malonic M.S. (1997) Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower. Harper Collins.
2. Styuart T.A. (2007) Intellektual'nyy kapital: Novyy istochnik bagatstva organizatsii [Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations]. Moscow: Izdatel'stvo «Pokolenie». (in Russian)
3. Navarro J., Lopez R., Pena D. Estimation of intellectual capital in the European Union using a knowledge model. *Proceedings of Rijeka Faculty of Economics: Journal of Economics and Business*, vol. 29, pp. 109–132.
4. Ponedilchuk T.V. (2014) Intellektualnyi kapital: sut ta metody otsinky [Intellectual capital: essence and methods of estimation]. *Efektivna ekonomika*, no. 6. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3288>
5. Prokopenko I.V., Bosak A.O. (2016) Sutnist i struktura intelektualnogo kapitalu pidpriemstva [The essence and structure of intellectual capital of the enterprise]. Available at: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/37508/1/12_82-93.pdf
6. Sobko O.M. (2016) Intellektualnyi kapital i kreatsiia vartosti pidpriemstva [Intellectual capital and value creation of the enterprise]. Ternopil: TNEU. (in Ukrainian)

7. Andriesson D. (2005) Implementing the KPMG Value Explorer: Critical success factors for applying IC measurement tools. *Journal of Intellectual Capital*, no. 6(4), pp. 474–488.
8. Volkov D.L., Garanina T.A. (2006) Otsenivanie intelektual'nogo kapitala rossiyskikh kompaniy [Intellectual Capital Valuation of Russian companies]. *Nauchnye doklady no. 22(R) SPb.: NII menedzhmenta SPbGU.* (in Russian)
9. Kornilova I.M., Liashenko T.V. (2015) Metodychni instrumentarii otsiniuvannya intelektualnogo kapitalu orhanizatsii [Methodical tools for assessing the intellectual capital of the organization]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 2, pp. 77–82. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2015_2_21
10. Michalczyk G. (2016) Raportowanie zintegrowane jako innowacyjne narzędzie rachunkowości w budowaniu relacji inwestorskich. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, no. 299, pp. 222–231.
11. Saikevych M.I. (2015) Otsinka intelektualnogo kapitalu kompanii [Estimation of intellectual capital of the company] *Ahrarna nauka, osvita, vyrobnytstvo: Yevropeyskyi dosvid dlia Ukrainy.* Available at: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/4404/3/Mater_nauk_prakt_konf_2015_658-662.pdf
12. Pulic A. (2000) VAICTM – an accounting tool for IC management. *International Journal of Technology Management*, no. 5–8, 20, pp. 702–714.
13. Sveiby K.-E. (2010) Methods for Measuring Intangible Assets. Updated 27 April 2010. Available at: <http://www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm>
14. Illiashenko S.M., Holysheva Ye.O., Kolodka A.V. (2017) Upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpriemstva [Management of intellectual capital of the enterprise]. *Sumy: Trytoriia.* (in Ukrainian)
15. Zaika S.O., Hridin O.V. (2016) Upravlinnia intelektualnym kapitalom yak chynnyk zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva [Intellectual capital management as a factor in ensuring the competitiveness of the enterprise]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo tekhnichnogo universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka*, vol. 177, pp. 176–186.
16. Zelisko I.M., Ponomarenko H.Yu. (2015) Upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpriemstv [Management of intellectual capital of enterprises]. *Kyiv.* (in Ukrainian)
17. Kushal I., Kharkovska Yu. (2020) Systema upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpriemstva [Enterprise intellectual capital management system]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho Natsionalnogo universytetu imeni Volodymyra Dalia*, vol. 2(258), pp. 40–45. Available at: <http://visnik.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/286/263>
18. Litvinov O.S. (2018) Teoretychni zasady vidtvorennia intelektualnogo kapitalu pidpriemstva [Theoretical principles of reproduction of intellectual capital of the enterprise]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 3(67), pp. 91–103.
19. Derun I.A. (2013) Problemy otsiniuvannya intelektualnogo kapitalu ta yoho vidobrazhennia u finansovii zvitnosti [Problems of valuation of intellectual capital and its reflection in financial statements]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 6, pp. 103–113.
20. Lehenchuk S.F. (2005) Nematerialni aktyvy ta intelektualnyi kapital u bukhhalterskomu obliku: vzaiemozvi-azok poniat [Intangible assets and intellectual capital in accounting: the relationship between concepts]. *Visnyk ZhDTU. Ekonomichni nauky*, no. 1(31), pp. 131–137.
21. Mouritsen J., Larsen H.-T. (2005) The 2nd wave of knowledge management: The management control of knowledge resources through intellectual capital information. *Management accounting research*, vol. 16(3), pp. 371–394.
22. Jarugowa A. (2002) Rachunkowość i zarządzanie kapitałem intelektualnym. *Gdańsk: ODDK, J& Fijałkowska.*
23. Bazylevych V.D., Ilin V.V. (2008) Intelektualna vlasnist: kreatyvy metafizychnoho poshuku [Intellectual Property: Creatives of Metaphysical Search. *Kyiv: Znannia-Pres.* (in Ukrainian)
24. Derun I. (2013) The Essence of Intellectual Capital in Economics and Accounting. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, no. 4, pp. 498–511. Available at: <http://mts.asu.lt/mtsrbid/article/view/339>
25. The International Integrated Reporting Framework (2021). Available at: <https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2021/01/InternationalIntegratedReportingFramework.pdf>
26. Bombiak E. (2013) Kapital intelektualny przedsiębiorstwa-kluczowy majątek współczesnych organizacji. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu przyrodniczo-humanistycznego w siedlcach*, no. 96. *Seria: Administracja i Zarządzanie*, pp. 71–86.
27. Koeffitsient Tobina. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Коефіцієнт_Тобіна
28. Finansova zvitnist aktsionernoho tovarystva Lvivska kondyterska fabryka «Svitoch» za 2020 r. Available at: https://www.nestle.ua/sites/g/files/pydnoa316/files/2021-05/AT%20ЛКФ%20Світоч_Фінансова%20звітність%20за%202020рік%20зі%203вітом%20незалежного%20аудитора.pdf
29. Richna informatsiia emitenta tsinnykh paperiv (richnyi zvit) PrAT «KPMH Audyt» za 2020 r. Available at: https://clarity-project.info/edr/31032100/finances?current_year=2020
30. Gogan L.-M., Draghici A. (2013) A model to evaluate the intellectual capital. Available at: https://reaser.eu/RePec/rse/wpaper/R6_8_Gogan_p101-110.pdf
31. Partyn H.O., Zahorodnii A.H., Zaiats N.I. (2019) Sotsialno-reputatsiinyi kapital pidpriemstva: sutnist, skladovi, otsiniuvannya [Socio-reputational capital of the enterprise: essence, components, evaluation]. *Visnyk ahranoi nauky Prychornomia*, vol. 1(101), pp. 10–17.
32. Michalak J. (2012) Kapital intelektualny – trendy w pomiarze, prezentacji i badaniach. *Współczesne nurty badawcze w rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, pp. 151–177.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2022.
The article was received 08 February 2022.